

İNTİHAR OLAYLARI ÜZERİNE BİR DEĞERLENDİRME (Doğu ve Güneydoğu Anadolu'daki Kadın İntihar Olayları Örneği)

Arş.Gör. Ömer MÜFTÜOĞLU
Ankara Ü. Sosyal Bilimler Ens.
omuftu@ahoo.com

ÖZET

Bireyin en doğal hakkı olan "yaşam"ına kendisinin son vermek istemesi, yaşamla arasında çok ciddi çıkmazların olduğunu ve onun kendi marifetiyle bunlara çözüm üretmediğini açığa çıkarır. Gelecek günler için planların daha da fazla yapıldığı yaşlarda bu düşüncenin gündeme gelmesi ise üzerinde mutlaka durulması gereken bir olgudur. Ülkemizin Doğu illerinde yaşayan özellikle genç bayanların bu tercihleriyle gündeme geldikleri bir ortamda buna seyirci kalınmaması, yapılabilecekler üzerine konuşulması bir zorunluluk halini almıştır. Sonuçta bu tedbirlerin işe yaraması, insan hayatının kurtarılması gibi kutlu bir görevin başarılması demek olacaktır ve bir kişinin kurtarılması da tüm insanların kurtarılması kadar ciddidir. Bu sorumluluğu taşıyanların mutlaka çözüm önerileri üretmesi gerekmektedir. İntihara konu olanlar genelde genç kızlar ve bayanlar olduğu için konunun iki kere hassasiyetle değerlendirilmesi zorunluluğu ortadadır. Makalede eleştirisi yapılacağı halde yine ve maalesef bir "erkeğin" gözüyle "bayanların" durumu gündeme getirilmekte ve bunun üzerine konuşulmaktadır. Bunun yanında bir de Doğu illeri intihara sahne olan mekanlar olduğu için o illerin şartları da dikkate alınmalıdır. Bütün bunlardan sonra intiharları önleyici öneriler sunulmaya çalışılmalıdır.

Anahtar Kelimeler

İntihar, Doğu illeri, Mutluluk, Kadınlar

ABSTRACT

Human life is the most important of all. All religions agree on this and their aims the happiness of mankind. Suicide is a reaction in human's life. The problems that the man unable to overcome lead him to commit a suicide. Recently, there have been many cases of suicide in our country. The rate of suicide is higher in the countryside and eastern parts of Turkey. Among those who commit suicide are women, too. This cannot be overseen. Those who have ideas about this should state their proposals and suggestions. What should be done must be done as soon as possible. This article discusses what should be done to prevent suicide cases.

Keywords

Suicide, Eastern city, happiness, Womens

1. GİRİŞ

Ülkemizin doğusundaki illerde son bir yıldır sıklıkla vuku bulan intihar olayları üzerine bugüne kadar değişik kesimlerden farklı değerlendirmeler yapılmıştır. Dile getirilen bu görüşler, sahiplerinin uzmanlık ya da ilgi alanlarıyla paralel söylemler içermektedirler. Böyle olması doğaldır ve gereklidir.

İntihara kalkışanların çoğunun genç bayanlar olması dikkatleri doğu illerimizde yaşayan özellikle genç bayanların üzerine çekmiştir. Durum böyle olunca bir kez daha ama bu sefer

şimdiye kadarkilerden farklı bir yönüyle "kadınlar", sosyal, ekonomik ve kültürel haklarıyla yeniden gündeme gelmiştir.

Kırsal bölgelerde yaşayan, çoğunlukla, genç bayanlar neden ölmeyi tercih etmektedirler? Kadının kırsal kesimdeki konumunda, onu intihara sürükleyebilecek ne gibi değişiklikler vardır? En önemlisi bunların önüne nasıl geçilebilir, kadınların problemleri nasıl çözülebilir? Önce sorunlar belirlenerek özetlenmeye çalışılacak sonra da hangi çıkış yolları ve çözümler üretilebileceği üzerinde durulacaktır.

2. KADIN KONUSUNUN ERKEKLER TARAFINDAN TARTIŞILMASI MESELESİ

Belki yaratılışındaki incelikten belki de anne olmalarından kaynaklanan hassasiyetlerinden olacak ki kadınların gündeme geldiği bütün platformlarda konuşulanlar, iddialar yahut da yazılanlar daha bir titizlikle sahipleri tarafından gündeme getirilir. Bir başka önemli detay da; konusu "kadın" olmasına rağmen konuşan tarafların çoğunluğunun kendilerinden değil de karşı cinsten oluşması bugüne kadar onlarla ilgili mevzuların tam anlamıyla çözüme kavuşturulamaması sonucunu doğurmuştur.

Durum "İslamiyet ve Kadın" konusunda da farklı değildir. "İslam'da Kadın" başlıklı yazıların, kitapların, dergi özel sayılarının, konferansların, panellerin erkek konukları kadınlardan hemen her defasında fazla olmuştur (Ülkemizde yayın hayatını sürdüren bazı bilimsel dergilerin "Kadın" özel sayıları dikkate alındığında bu söylenenleri test etme imkanı bulunabilir. Örnek olması açısından "**İslâmiyât**" dergisinin Nisan-Haziran 2000 tarihli "Kadın" özel sayısında yazısı bulunan makale sahiplerinin sadece 5 tanesi bayanken, aynı dergide 10 erkek yazarın yazısı vardır. Bu yarı yarıyalık oran önceki yıllarla kıyaslandığında önemli bir başarıdır. Çünkü önceki yıllarda bu oran çok daha düşüktü. Sözgelimi Ekim 1993'te gerçekleştirilen "Birinci (İslam'da) Aile ve Çocuk Terbiyesi Sempozyumu"nda 14 katılımcıdan sadece 1 tanesi bayandır. Aynı isimle 1994'te ikincisi yapılan sempozyumun 17 katılımcısından 2 tanesi bayandır ve bu bayanlar akademik elemanlar değildirler. İslami İlimler Araştırma Vakfı tarafından düzenlenen tartışmalı ilmi toplantıların yirmibirincisi olan "Sosyal Hayatta Kadın" konulu bilimsel toplantıya, 25 erkek konuşmacı arasında tek bayan konuşmacı olarak katılan Sayın Prof. Dr. Necla Pur, düşüncelerini şu cümlelerle açıklamaya başlar:

"Çok değerli hanımefendiler adına 25 erkek konuşmacı arasında bir tek hanım konuşmacı olarak ben yer alıyorum. Oysa konumuz İslam toplumunda kadının sosyal hayata katılımı, yani kadınların, bizlerin sorunu olan bir toplantıda kadınları bir hanım tebliğci ile temsil ediyoruz. Bu çeşit toplantılarda hanım arkadaşlarımızı, değerli hanımefendileri görmeyi ve hep beraber sizlerle bu katılımı sağlama imkanını vermenizi istiyoruz efendim!" (Pur, 1996,224) (Konuyla ilgili olarak bkz. *İslam'da Aile ve Çocuk Terbiyesi Sempozyumu* (Bildiriler) 1-2, 1996.). "İslam'da Kadın" ya da benzeri başlıklarla piyasadaki kitapları karıştırdığınızda yazarlar genellikle erkeklerdir (Örnek olarak bkz. Karaman, H. (1994).*İslam'da Kadın ve Aile*, İstanbul: Ensar Yayınları; Başar, A. (trz.). *Kadın Nedir*, İstanbul: Zafer Yayınları; Savaş, R. (1992). *Hız Muhammed Devrinde Kadın*, İstanbul: Ravza Yayınları; Ayrıca Bekir Topaloğlu, Faruk Beşer, vb. de aynı konuda değişik isimlerle kitap neşretmişlerdir. Kadınlara ilgili makaleler ve yazarları konusunda da durum farklı değildir. Örnek olarak bkz. Sağ, V. (2001). *Tarihsel Süreç İçerisinde Türk Kadını ve Atatürk*, C.Ü. İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi, cilt:2, Sayı:1 İslamiyet ve Kadın konusundaki eleştirel yaklaşımlara örnek olarak bkz. Arsel, İ. (1987). *Şeriat ve Kadın*, İstanbul: yayınevi yok; Bu kitabın ve yazarının tutumunun eleştirisi için bkz. Tuksal, H.Ş. (1998a). *İlhan Arsel, Şeriat ve Kadın*, İslamiyat, 1, (21), 227-238). Buna bir tepki olarak "İslam'da Erkek" isimli bir

kitap da bayan bir yazarın imzasıyla çıkmıştır (Şenlikoğlu, E.Ö. (1988). *İslam'da Erkek*, İstanbul: Mektup Yayınları).

Aslına bakılırsa temel sorun buradadır. Kendi hemcinsleri kendi problemlerini daha yakından bilip takip etme imkanını erkeklerden hemen her ortamda daha fazla bulabilecekken, Kadın sorunlarının, kadınlar değil de erkekler tarafından tartışılması, çözülmek istenmesi, doğal olarak tam anlamıyla başarılı sonuçlar alınamaması sonucunu doğurmaktadır.

Peki bunun sebebi nedir? Neden "Kadın" konusu genellikle kadınlar tarafından incelenip tartışılmamaktadır? Neden "İslam'da Kadın" konularını çoğunlukla erkekler yazmaktadır? Bence bunun en temel sebebi; ilahiyat fakültesini bitirse bile kadınların bu konuda, kendilerini yeterli görmemeleri ve bundan dolayı da çekingen kalmaları, yeterli olduklarına inananların da değişik fiziki şartlardan dolayı seslerini duyuramamalarıdır. Nitekim günümüzde lisans düzeyinde bir ilahiyat eğitimi almış ardından da lisansüstü öğrenimine devam edip, yüksek lisansını veya doktorasını bitirmiş ilk örnek hanımlar, olmaları gereken yerde durup söze katılmışlar ve ciddi katkılar sağlamaya başlamışlardır (Bu vasıftaki hanımlardan birisi olan ve kendisi gibi olan arkadaşlarının başörtüleri dolayısıyla çektikleri sıkıntılardan bahseden Dr. Hidayet Şefkatli Tuksal'ın ilgili makalesi için bkz. Tuksal, 2000a, 131-144). Bu silsilenin devamı gelirse konunun, erkekler tarafından tartışılıp da sonuçlandırılmayan yüzyıllardan çok daha kısa zamanda ciddi ilerleme kaydedeceğinden ve alternatif fikirlerle, yeni yorumlarla çözümler üretilebileceğinden kimsenin kuşku duymaması gerekir. Nitekim Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi'nden Sayın Prof. Dr. Beyza Bilgin, 1960'lı yıllardan günümüze kadar "ilahiyatçı kadını" hep başarıyla kendi şahsında örneklemiş, Haziran 1997'de de Alman Protestan Kiliseler Gününe "müslüman, Türk ve ilahiyatçı" kimliğiyle davet edilmiştir. (Ayrıntılar için bkz. Bilgin, B. (1999). *Mezhepler ve Dinler Arası Eğitim ve İşbirliği*, Ankara Üniv. İlahiyat Fak. Dergisi, cilt:XXXIX, 13)

Kadınlarla ilgili bir konuda ve böyle bir başlıkla söz söylemeye kalkışırken, tenkit ettiğimiz şeyi kendimiz de yaparak olaya taraflı yaklaştığımızın farkındayız. Bununla birlikte devam eden satırlarda bu taraflılıktan olabildiğince uzak kalınmaya çalışılacağını ifade edip takdiri okuyucuya bırakarak devam ediyoruz.

3. KADININ KONUMU

3.1. Birey Olarak Kadının Konumu

İnsan türünü, erkekle birlikte oluşturan kadın (92/ 3), neslin devam etmesi için vazgeçilmez unsurdur (Kadının yeni nesli üreten birey olduğu hk. bkz. 2/ 223). Çünkü yeni bireyin dünyaya gelinceye kadarki sürede taşıyıcısı (31/ 14; 46/ 15; Ayrıca bkz. 19/ 22) ve onu dünyaya getiren yegane varlık kadındır. Onların bu konuda sahip oldukları bedensel ve ruhsal yetenekler, bir erkek tarafından doldurulamayacak kadar mükemmeldir. Bu itibarla doğumdan sonraki dönemde çocuğun emzirilmesi ve büyütülmesi (Doğumdan sonraki dönemde çocuğun anne sütüyle beslenmesi hk. bkz. 31/ 14) aşamasında da kadına mutlak olarak ihtiyaç vardır. Dünyaya gelen yeni üyenin topluma, üretime sorunsuz ve sağlıklı bir şekilde kazandırılması da kadının sayesinde olmaktadır. Bu son derece önemli görevi üstlenenlerin de mükafatı elbette en iyisi yani cennet olacaktır ("Cennet annelerin ayakları altındadır" mealindeki hadis için bkz. Aclûnî, 1352, I, 335 Hadis no: 1078; Deylemî, 1997 I, 333 Hadis no: 2433; Kuzâî, 1987 I, 102-103).

Yeni doğan bireyin sağlıklı bir şekilde topluma ve üretime kazandırılmasından bahsederken annenin durumu gözlerden uzak tutulmamalıdır (Kadının erkek karşısındaki durumu ile ilgili değerlendirmeler için bkz. Etöz, 1996, 332-337). Zira ruhen ve bedenlen

sağlıklı annelerden bu hizmeti üretmeleri beklenebilir. Anneler ruhsal anlamda sorunlu iseler onlardan ruhen sağlıklı nesiller yetiştirilmesi elbette beklenemez. Sağlıklı yetişmeyen bu ikinci nesil, üçüncü nesli belki de kendilerinden daha çok sorunlu yetiştirecektir. İşte günümüzdeki çözülmeyi bekleyen problem budur. Biz bugünü kriter alarak konuşursak acaba sağlıklı annelere sahip miyiz?

3.2. Toplumsal Fonksiyonu Açısından Kadının Konumu

Toplumunu oluşturan bütün fertler, belli edilmeden ve sanki kimseye haber verilmeden yapılmış bir görev dağılımının ardından rollerini öğrenmiş bireyler gibi davranırlar. Herkes işini yaparak toplumun kalkınmasına, huzuruna ve devamlılığına katkıda bulunur. Birey olarak üstlendiği fonksiyonların yanında kadınlar da toplumda son derece önemli olan annelik rolleriyle ön plana çıkarlar. Şüphesiz, yaptıkları iş, sadece annelik değildir ama en önemli ve yeri, aynı toplumun erkek üyesi tarafından doldurulamayan yegane işleri anneliktir. Onun bu asli görevi tarihin değişik dönemlerinde gözardı edilmiştir. Bunun sonucu olarak da kadın, teknik bir ifade ile "zulme" uğramıştır. Gerçekte görevi olmayan bir çok alanda çalışmak zorunda bırakılmıştır. Onlara zulmeden, hayatı kendileriyle ortak yaşadıkları erkeklerden başkası değildir. Bu yanlış tercihin faturasını, sonunda kadınlarla birlikte erkekler de ödemişlerdir. Çünkü toplum, bu iki ana unsurun ortaklaşa kurdukları bir bütündür. Bu anlatılanların en canlı örneğini sanayi devrimini yaşamış Avrupa'da görmek mümkündür.

3.2.a. Batıda Sanayi Devrimi ve Bu Devrimin Kadına Getirdikleri

Batı dünyasında başlayan hızlı sanayileşmenin temelinde buharın makinalarda kullanılması yatmaktaydı. Bu enerjiyle işletilecek dev kuruluşlarda çok miktarda insan güncüne ihtiyaç olduğu kadar bir de buharın sağlandığı kazanlarda yakılan kömürün yer altından çıkarılmasında kullanılacak küçük bünyeli insanlara ihtiyaç vardı. Yerin altındaki o dar galerilerde ellerindeki küçük kazmalarla kömür kırıp bunları vagonlara yükleyecek kimler olabilirdi?

Üretilen malların dış pazarlardaki paylarının çoğalması ve daha çok satılabilmesi için mutlaka ucuza maledilmesi gerekiyordu. Ucuza maletmenin de iki seçeneği vardı. Ya hammaddeden ya da emekten çalınacaktı. Hammaddeden çalınması, malın kalitesini düşürdüğü için tercih edilemezdi. Dolayısıyla ikinci şık gündeme geldi. Yani emeğe az ücret ödenmesi. Mevcut işçiler, kendilerine verilen ücrete dahi razı olmazken onlardan daha ucuza kim çalışabilirdi? Tabii ki kadınlar (Kadınların Batı toplumundaki konumları ve çektikleri sıkıntılarla ilgili olarak genişçe bir değerlendirme için bkz. Sayı, 1994, 103 vd.).

Batı sermayedarları bunu keşfetmekte geç kalmadılar ve kadınlar, erkeklere verilen ücretin yarısına, hatta üçte birine çoktan razıydılar. Çünkü yüzyıllar boyunca vahşi batının korkunç taassubu altında ikinci sınıf bile olamayan, akıllarının olup olmadığı tartışılan kadınlar, kendilerini buna mecbur hissediyorlardı. Bir şekilde kendilerini o toplumda kanıtlamalıydılar (Kadının Batı dünyasındaki durumunu gözler önüne seren şu tesbit de son derece ilgi çekicidir: "*Kadınlar hiç kuşkusuz devrimin istenmeyen kişileriydiler. Devrimci idealin, eşitliği, bilimsel olarak doğal farkların üstüne çıkarmasına karşın cinsiyet, insanlar arası ayrımı haklı kılan son ölçüt olarak korundu. Yahudiler 27 Eylül 1791 kararnamesiyle özgür kişi oldular; siyahları ilgilendiren köleciliğe ise 4 Şubat 1794'te son verildi; ancak kimi çabalara karşın kadınların durumlarında önemli bir değişiklik olmadı. Kişi olarak her insanın doğal hakkı olan insan hakları kadınlara tanınmadı*" değerlendirmesi için bkz. Tuksal, (1998b, 75; Badinter, 1992, 163-164'e atfen).

Erkeklerin bile karın tokluğuna çalıştığı bir ortamda, onların yarı fiyatına hatta üçte birine çalışan kadınların, emeklerine karşılık olarak kazandıklarını tahmin etmek zor değildir. Asıl görevleri bedenen çalışmak olmadığı halde sırf içinde yaşadıkları topluma, kendilerininin

de işe yaradıklarını ispatlayabilmek için kadınların katlandıkları bu işkence sonucunda sermayedarlar, çalışan binlerce insanın sağlıkları, hayatları ve korunması gereken ama ayaklar altına alınan değerlerini kaybetmeleri pahasına daha çok kazanarak büyüyorlar ve büyük pazarlardaki paylarını arttırıyorlardı. Avrupa, kazandıklarına sevinirken yıllarca, beri taraftaki bu yıkımı ve dramı görmedi ya da görmek istemedi. Ne zaman ki ikinci ve üçüncü kuşaklar yetişerek bu sömürünün farkına vardı ve yapılan sanayi devriminin sonucunda kazanılan her şeyin emeğin sahiplerine ait olduğunu iddia etmeye yani Komünizmi savunmaya başladı işte o zaman Kapitalizm ciddi olarak sarsıldı. Bu korkunç sosyal patlamanın önüne geçebilmek, canlarını, mallarını tehdit eden bu insanların gönüllerini alabilmek için XIX. yüzyılın asla taviz vermeyen Kapital sahipleri, hor gördükleri, emeklerinin karşılığını asla vermedikleri işçilere bazı haklar vermeyi kabul etmişlerdi.

Sanayi devrimiyle birlikte çalışma hayatına faal biçimde ve resmen giren kadınlar, uzun süren sömürülerin ardından hakettiklerinin bir kısmını elde etmeye başladı. Elde edemediklerini bahane ederek "bundan sonra ben yokum" deyip çekilmesinin vakti çoktan geçmişti ve artık istemese de üretimin bir bölümüne katkısı devam edip gitti. Bu arada kaybettiklerini de belki bir daha geri gelmemek üzere yitiriyordu. Neticede, herşeye rağmen kadın, üretimde kaldı.

Anneleri, ihtiyaç duydukları hemen her zaman "işte", "fabrikada" olan ve bir türlü anne sevgisine doyamayan, annelerini hep yorgun, hep mutsuz ve hep itilmiş halde gören sonraki kuşaklar olmasaydı, kadının emeğinin sömürülmesi, belki de çok daha uzun bir süre sürüp gidecekti. Çok eskiden beri zaten dişiliği sömürülen kadının bu sefer de emeğinin üç beş sermaye sahibine peşkeş çekilmesi bardağı taşırmıştı ("*20. yüzyılın başlarından itibaren gündeme gelen Feminizm akımı, o döneme kadar devam eden ataerkil gelenek ve anlayışların etkisini ancak ikinci dünya savaşıyla birlikte yıkabildi ve savaş sonrası çocuklarının üniversite çağı olan 1960'lı yıllar bu konuda yeni arayışların çoşkuna sahne oldu*" değerlendirmesi için bkz. Tuksal, 1998b,75). İşte Avrupa'da Sosyal Demokrasi, Demokratik Sosyalizm gibi kavramların gündeme gelmesi bu uyanıştan sonradır (Türkiye'deki sosyalist hareket içinde kadının durumuyla ilgili olarak "*12 Eylül sonrası ... kadınlar, inanmış solcular olmalarına rağmen, sol örgütler içindeki yerlerinin çay servisi yapmak, bildiri taşımak, daha militan örgütlere mensupsa silah saklamak, yahut kuryelik görevleriyle sınırlı olduğunu ve fakat ideolojilerinin üretilmesinde ve yönlendirilmesinde ve karar mekanizmalarında bulunmadıklarının farkına vardılar*" değerlendirmesi için bkz. Tuksal (1998b, 76, Özbudun, 1995, 235'e atfen).

3.2.b. İslam Öncesi Arap Toplumunda Kadın

Peygamberimiz'in yaşadığı dönemde Arap toplumunda da durum bundan farklı değildi. Kadın, kocası ya da babası tarafından, doyurulması bile büyük bir problem olan bir cefa unsuruydu. Bundan dolayı kızı olanlar onları toprağa gömmek isterlerdi Kız çocuğu doğan bir babanın hali Kur'an'da; "*içlerinden birine kız çocuk müjdelendiği zaman yüzü kapkara kesiliyor, kendisine verilen müjdenin kötülüğünden dolayı kavminden gizleniyor, onu hakaretle tutacak mı yoksa toprağa mı gömecek? Ne kadar da kötü hükmediyor*" (16/ 57-59) ayetiyle haber verilmektedir.

Yaşadıkları bölge ziraate elverişli olmadığı için (14/ 37) tahıl üretemeyen, bundan dolayı çapulculuk, bir diğer adıyla yağmacılık yaparak geçinen çöl arapları, erkek çocuk isterlerdi (Onların bu hali Kur'an'da; "*Allah'a kızlar isnad ediyorlar, O bundan münezzehdir, kendilerine de erkek çocukları ayırıyorlar*" (16/ 56) ayetiyle haber verilmektedir. Arapların erkek çocuk istemeleriyle ve erkek çocuğun önemiyle ilgili olarak geniş bir değerlendirme için bkz. Günaltay, 1997,30). Çünkü erkek çocuk 5-6 yaşlarında gelince yağmaya katılabiliyor ve karnını doyuracak kadar çalışıyordu. Bunun anlamı, babaya yükü yoktu. Ama kız çocuk, büyüse bile çoğu zaman yağmaya katılamıyor, dolayısıyla beslenmesi hep babasına

kalıyordu (İslam'dan önceki dönemde Arapların durumu ile ilgili olarak geniş bilgi ve değerlendirmeler için bkz. Günaltay, 1997, 9 vd.)

Çocuklarının hepsi kız olan bir baba böyle bir durumda sadece kendisinin değil, eşinin ve çocuklarının ihtiyacı olan gıdayı da yağmalamak zorundaydı. Halbuki yağmacılıkta süre çok önemliydi. Olay mahallinde bir dakika bile olsa fazla kalmak, ölümle sonuçlanabilirdi. Bunun yanında erkek çocuklar, kendi ihtiyaçlarını kendileri karşıladıkları gibi büyüdüklerinde anne ve babalarına da bakıyorlardı. Kız çocukların istenmemesi, doğduklarında mutsuz olunması ve küçük yaşlarda öldürülmelerinin (81/ 8-9) önemli sebeplerinden birisi işte budur.

Öldürülmeyip de sağ bırakılan bir kızın hissettikleri, "aslında küçükken ortadan kaldırılması gerekirken bundan vazgeçilmiş, gerçekte fazlalık ve yük olan bir birey" olduğudur. Bu duygular içinde büyümüş birinin psikolojik olarak sağlıklı olduğundan tabii ki bahsedilemez. Evlenme çağına gelinceye kadar babasına olan masrafı da babası tarafından, kendisini isteyen eş adayından tahsil edilen kızın kendisini "mal" olarak hissetmesinden daha doğal ne olabilir?

Burada İslamiyet'in kadına verdiği değerden ve haklardan, asıl konu o olmadığı için bahsedilmek istenmemektedir. İlgilenenlerin, sadece bu konuyu ele alan, değişik yazarların kaleminden, müstakil kitaplara piyasada rastlaması mümkün olduğu hatırlatmasının ardından Kadının ülkemizdeki durumuna geçilebilir.

3.2.c. Ülkemizde Kadın

Bu başlık altında kadının Türk toplumundaki genel durumunu incelenmeyecektir. Bu tür bir inceleme, hem branş olarak benim işim değildir hem de konu, bir makalenin dar çerçevesine sığdırılamayabilir. Bir de Türk toplumunun doğusuyla batısında kadının durumları birbirinden çok farklıdır. Bunun sebebi hem iklim, hem ekonomik şartlar, hem güvenlik problemi hem de diğerleridir. O açıdan ülkemizdeki kadının konunu derken konumuz gereği ülkemizin doğusundaki kadının konumunu kastedeceğiz ve ileride kızların intihar sebepleri arasında gösterilebilecek olan görsel medyanın etkisini anlatırken ülkemizin batısıyla doğusunu, kadının konumu açısından karşılaştırmaya, kıyaslamaya çalışacağız. Zira bu karşılaştırma ve kıyaslamaların intihar sorununun çözümü konusunda bize önemli katkılar sağlayacağına inanıyoruz.

İfade edilmesi zorunlu olan bir başka gerçek de bizim gibi batıda yaşayanların gördükleri, duydukları, okudukları doğuyla, gerçek doğunun aynı olmadığıdır. Biz buradan görüldüğü kadarıyla, tanıdığımız üç-beş aile çerçevesinde, medyaya yansıyan sınırlı görüntülerle tüm bir bölge hakkında genellemelere gidiyoruz. Bunun tam anlamıyla sağlıklı sonuçlar vermeyeceği ve gerçek anlamda sorunun çözümüne yönelik teklifler üretmeyi engelleyeceği de baştan bilinmektedir. Yapılması gündeme getirilenler ve gerçekleştirildiğinde olumlu sonuç alınacağı düşünülenler, aslında bütün bu "gerçeklere rağmen"dir. İnsanların hayatlarını kaybetmelerine duyarsız ve kayıtsız kalınamayacağı düşüncesi batıda yaşayan bizleri bunları yazmaya itmekte ve bu süreçte ivme kazandırmaktadır. (Özellikle Van ve civar illerin kırsal kesimlerinin kadınlar ve erkekler açısından değişik yönleriyle değerlendirilmesi konusundaki çalışmalarıyla bilim dünyasında tanınan Sayın Doç.Dr. Feramuz Aydoğan'ın çalışmaları için bkz. C.Ü. İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi, cilt:2, Sayı:1 , Nisan 2001, giriş)

4. DOĞUDAKİ GENÇ BAYANLARIN İNTİHARA KALKIŞMALARI MESELESİ

4.1. Doğu İllerimizde Kadın Aleyhine Olabilecek Bazı Telkin ve Uygulamalar

4.1.a. Başlık Parası

Bu başlığı kullanırken, Doğu'da yaşayan bütün ailelerde aynı uygulamanın olduğunu elbette iddia edemeyiz. Bölgedeki bütün babaları, kızlarını istemeye gelenlerden başlık parası isteyen kişiler olarak kabul edip de hepsini töhmet altında bırakmak insafli ve bilimselliğe yakışan bir tutum da değildir. Bununla birlikte "başlık parası" olgusu, sınırları ve yoğunluğu tam olarak bilinemese de varlığı inkar edilemeyecek bir gerçektir. İntihara giden yolda önemli sayılabilecek bir detay olduğu düşüncesiyle ayrı bir başlıkta incelenmesi düşünülmüştür.

Kadının Doğu toplumundaki durumunu anlatırken de değinildiği üzere evlenecek kızların taliplilerinden, "kızın kendisine verilmesi karşılığı olarak" istenilen meblağa başlık parası denmektedir. Başlık parası, İslamiyet'in emrettiği mehir (Mehir hakkında bkz. 4/ 24, 25; 5/ 5; 33/ 50; 60/ 10; 65/ 6) uygulamasının bozulmuş ve hedefini şaşırılmış bir şekli olarak kabul edilebilir. Buna rağmen bugün hâlâ bütün sıcaklığıyla geçerliliğini sürdürmektedir. Peki başlık parası olgusunun dayandırıldığı gerekçe nedir? Gündeme getirenler, kendilerince hangi haklı (!) düşünceyi üretmektedirler?

Pratik uygulamada baba, o güne kadar doyurduğu, besleyip büyüttüğü kızına değer biçmekte ve damat adayıyla yapılan sıkı bir pazarlığın ardından kızını vermektedir. Baba, o güne kadar kızına yaptığı harcamaları, "nasıl olsa ileride başlık parası olarak bana geri dönecek" mantığıyla yapıyordu. Davranışın, sadece satılan varlığın mal olmayıp da insan olmasının dışında, bir mal satımından farkı var mıdır?

Bu işlemten sonra babasının nezaretinden çıkan kız, kocasının sultanı altına girer ve kocası ona hükmetmeye başlar. Çünkü karşılığında "para" vererek almıştır hanımını. Erkek, bundan dolayı kadından, gerçekte görevi olmayan bir çok şeyi isteme konusunda kendini haklı görür. Bu sistemin içinde yaşayan, sürekli eşya muamelesine tâbi bir kadının da kendine yapılan haksızlığa karşı koymaya gücü yetmeyince başvurduğu son çare "intihar" olmaktadır.

Görüldüğü gibi cehaletin hakim olduğu, İslamiyet'in bilinmediği yahut hayata geçirilmediği sistemlerin hepsinde durum aynıdır. Kadın hep ayaklar altındadır. Onun insanlığı, onuru, duyguları böylesi bir keşmekeşin içinde hiç gündeme bile gelmemiştir. Annelerin hiçbir hakkı olmadığı bir ortamda kız çocukların hakkından da bahsedilemez. Sonra annelerinin yerine geçen kız çocukların da durumu, doğal olarak annelerinkinden farksız olacaktır.

Asıl görevi topluma yeni ve sağlıklı birey kazandırmak, yani annelik yapmak olan kadının bu şekildeki ezilmişliği, sömürüyü tercih etmesi, bir başka büyük problem olan statüsünün belirlenememesinden kaynaklanıyordu. Çünkü o, birey sayılmıyor, sadece kendisinden yararlanılan, yararlanma bittikten sonra da bırakılan terkedilen bir meta' olarak görülüyordu. Meta'ın yarar getirmediği zaman terkedilmesi, yük olarak algılanması, atılıp satılması nasıl gündeme gelirse meta sayılan kadının da kendisinden yarar sağlayan erkek tarafından, bu işlevini yerine getirmediği zaman terkedilmesi, kendisine önceden sağlanan imkanların geri alınması vs. gündeme getiriliyordu. Bu görüntünün altında yatan gerçek ise kadın erkek ilişkilerindeki serbestiyetti.

Doğu illerimiz gözönüne alındığında, başka toplumlarda bireyleri intihara kadar götürebilen, kadın erkek ilişkilerindeki serbestliğin mevcudiyetinden belki de hiç bir şekilde söz edilemez. Son derece mutaassıp ve batıya oranla daha mütediyyin aile yapılarının gözlemlendiği Doğu illerinde namus konusunda son derece hassas insanların serbest ilişkiye izin vermeleri ve de bunun intihara kadar uzanan uzun bir süreçte rolünün olabileceği olasılığı düşünülemeyeceğinden konuyu uzatmak gereksiz olacaktır. Ancak nikahın önemi, toplumların ve o toplumları oluşturan bireylerin beden ve ruh sağlığı üzerindeki yararlarının ele alınması, konunun bütünlüğüne katkı sağlayacaktır.

İslamiyet'in kadın-erkek ilişkilerinin helalliği için şart koştuğu Nikah'ın önemi, günümüzde ortaya çıkan kötü sonuçlarla birlikte çok daha iyi kavranmaktadır. Kadının ve dünyaya gelmesi muhtemel çocuğun mağduriyetlerine engel olabilmek, fert ve toplum dengelerini koruyabilmek bakımından son derece gerekli olan Nikahı, tasvip edilmiş bütün hukuk, düşünce ve din sistemlerinin önermeleri boşuna mıdır? Nikah aslında son derece farklı boyutları olan kompleks bir konudur. Dini açıdan Allah'ın haram ettiği bir davranış onunla helal hale gelmektedir (60/ 10).

Hukuk açısından nikah bir akittir (2/ 235, 237), karşılıklı sözleşmedir, iki tarafın da rızası olunca ancak gerçekleşir. Aynı zamanda miras olayının başlangıcıdır (33/ 49). Bu arada tarafların nikah sonrası birbirlerinin akrabalarıyla sıhrî yakınlık kurmaları da unutulmamalıdır.

Toplumsal açıdan nikah, toplumun oluşmasında, toplumu oluşturan fertlerin dünyaya gelip yetiştirilmesinde son derece önemlidir. Nikahsız birlikteliklerden oluşmuş çocukların ileride oluşturacakları toplumun "sağlıklı" olamayacağı malumdur.

Kişisel açıdan da nikah, fertlerin karşılıklı olarak tatminlerini, sükunete ulaşmalarını sağlayan bir vasıta (7/ 189; 30/ 21). Bu tatmini ve sukûneti nikah dışı yollarda aramak kişiyi ve toplumu, telafisi imkansız kayıpların kucağına atmaktadır.

Ve nihayet ekonomik açıdan da nikah vazgeçilmezdir. Çünkü ekonomik faaliyetlerin temel taşı olan insan gücünün kaynağı nikahtan geçmektedir (Sayı, 1994, 107 vd.).

Böyle çok yönlü olan nikah o kadar doğal ve her iki cinsin de ihtiyaç duyduğu bir olgudur ki çoğu zaman taraflar birbirlerini baskı altına almaya, birbirlerine tahakküm etmeye kalkışmazlar (Nikahın tamamen biyolojik ve fizikî bir zaruret olduğu hk. bkz. Etöz, 1996,337) Birlikte paylaşılan hayatın içinde bireyler rollerinin gereğini yerine getirdiği ve dış etkenlerin mümkün olduğunca devre dışı bırakıldığı durumlarda anlaşma yüzdesi çok yüksektedir.

4.1.b. Gerekli Olduğunda Bile Boşanmanın Tercih Edilmeyişi

Bununla birlikte taraflar arasında dengeler kurulamamış ve aralarındaki görev bölümü dengesizliği yahut da tahakküm etme arzusu ciddi boyutlarda rahatsızlık verir hale gelmişse bu durumda dışarıdan hakemler seçilerek ara düzeltilmeye çalışılır. Bundan da sonuç alınamıyorsa a zaman yeni dengelerin kurulabilmesi ve mutsuzluğun giderilmesi için taraflar serbest bırakılırlar. Bunun adı Allah'ın en sevmediği helallerden olan "boşanma"dır (Kendisinden çeşitli şeyler isteyen hanımlarına, bunları yapmasının mümkün olmadığını söyledikten sonra Peygamberimiz'in boşanma konusunda onları serbest bıraktığını biliyoruz. 66/ 3-5. ayetin sebebi nüzülü için bkz. Yazır, trz., VII, 5084-5094).

Boşanmayla birlikte taraflar, bir önceki beraberliklerinde kuramadıkları dengeyi, bulamadıkları mutluluğu ve sükuneti yeniden bulabilme arayışı için serbest kalmış olurlar. Bir aile yuvasının bozulması, dünyaya gelmiş olması muhtemel çocukların geleceğine etkileri vs. vechesiyle üzücü ve hoş olmayan bir davranış olmasının yanında asıl olan insanların mutluluğu olduğu için bireyin bu mutluluğa seçeceği bir başka eşle ulaşabilmesine imkan verdiğinden dolayı boşanmak helaldir.

Türk toplumundaki aile yapısında, boşanmak, -helal olsa da- en son çare olarak başvuru, bazen de son derece gerekli olduğu halde denemenesinden korkulan bir sonuç olarak yorumlanmıştır. Bu anlayış asırlardan beri aynıdır. Hemen her ailenin diğerleri tarafından etraflıca tanındığı özellikle küçük kasaba ve kentlerde, evli çiftler, boşanmalarını gerektirecek sebepler fazlayken bile bu tercihi kullanmazlar, kendilerini sanki gizli bir toplumsal baskı altında hissederler. Kısacası Türk toplumunun "dul kadına" bakışı, boşanmaların önüne geçen önemli bir olgudur. "Erkeksiz", "başıboş" olduğu gerekçesiyle dul

kadınların statü kaybına uğradıkları yaşadığımız toplumda rahatça gözlemlenebilir. Evliyken belki de hiç biriyle karşılaşmadığı tepkileri, tavırları, tutumları karşılama gücünü kendinde bulamayan, bunlara göğüs geremeyeceğini düşünen kadınlar da evlilikleri ne kadar olumsuz ve yürüyemez halde olursa olsun "boşanma" seçeneklerini kullanmaktan kaçınmaktadırlar.

Dul kalınca ekonomik güvenceden yoksun oluş ve birkaç günlük yemeğe bile yetmeyecek komik nafakalar da boşanma kararından önce düşünülecekler arasındadır. Ayrılınca nerede ikamet edilecek, (çünkü dul olanlara genellikle ev sahipleri evlerini vermek istemezler), nasıl geçinilecek, etraftan ne diyecekler? sorularının da yine boşanma kararından önce cevaplanması gerekmektedir. Genellikle cevaplanamayan ve içinden çıkılmayan bu çaresizlikler, mutsuzluğun ve sukunetsizliğin devamını gerekli kılmaktadır. Böyle bir ailede yetişen çocuklar, özellikle kız çocuklar yaşananlardan fazlasıyla etkilenirler. Bu etkilenmenin sonuçları da onların ileride kuracakları aile ortamında kendini bir şekilde hissettirecektir.

4.1.c. Geniş Aile Modeli ve Getirileri

Türk toplumu yakın zamana kadar geniş ailelerden oluşuyordu. Büyük babanın başkanlığında oluşturulan bu birlikteliğin üyeleri de çocuklar ve torunlardı. Tabloya çocuklar gözlüğüyle bakılacak olursa, çocuğun babası da kendisi gibi aile içinde yetkileri fazla olmayan ve babasına bağlı olan bir bireydi. Dolayısıyla çocuk kendisiyle ilgili kesin kararları babasından değil, dedesinden duyardı.

Ekonomik olarak da sistem aynı hiyerarşik düzen içinde çalışıyordu. Kazanılan bütün para dedede toplanıyor ve dağıtımı o yapıyordu. Yine çocuk, miktarı biraz fazla para isteyeceği zaman babasıyla değil de dedesiyle muhatap oluyordu. Durum böyle olunca dede, herkesin gözünde büyüttüğü muhteşem bir saltanatın sahibiydi. Nine ise, gelinlerin ev işleriyle çocuk bakımında kendisine danıştığı bir danışman gibiydi. Bu tür bir ailede yetişen kız çocuğun da öncelikle "dede"ye hayranlığı neredeyse kaçınılmazdır. Zira onun sarsılmaz saltanatından etkilenmemek imkansız gibidir. Ninenin ve annesinin, genel iş ve yetki dağılımı açısından rollerinin azlığını ve önemsizliğini gören kızın ilerideki hayatı, yaklaşık olarak aynı formatta olacaktır.

Bunun yanında erkek kardeşlerine sağlanan imkanlar, ve ona verilen haklardan kız çocuk çoğu kez yararlanamıyordu. Verilen harçlıklar, öğrenim süreleri, yaptıkları işler ve bunun karşılığında gördükleri itibar, görev ve yetki dağılımı ... bunların hepsi farklıydı. Böyle bir düzenin içinde yetişen kız çocuğunun ileride anne ya da nine olunca izleyeceği çizgi de çoğu zaman değişmiyordu.

Eskiden olduğu gibi şimdi de ayırımın fazlaca hissedildiği ailelerde delikanlılık çağına gelmiş erkek kardeşe, aynı çağa gelmiş kız kardeşten farklı muamele edilir. Onun karşı cinsle yaptığı kaçamaklar "gençtir yapacak elbette" mantığıyla hoş görülürken, erkek arkadaşıyla benzeri şeyleri yapmaya yeltenen kıza karşı tepki çok farklıdır, serttir. O'nun yaptığı, ahlaksızlık olarak görülür, bu davranışıyla ailenin namusuna laf getirdiği, zarar verdiği söylenir ve ciddi anlamda azarlanır. Erkek çocuğun cebine, "gençken yapılan ve hoş görülen şeyleri yapması için" para koyulurken kız çocuk bunun bedelini ağır öder. Belki okulundan olur, sokağa çıkması, çarşıya vs. gitmesi kısıtlanır, hatta yasaklanır. Bütün geniş aileler için bu şekilde bir genelleme yapılamasa da bu anlatılanların yaşandığı ailelerin sayısı hiç de az değildir.

4.1.d. Kızlara "Eksik Etek" Oldukları Telkini

Peki açıkça yapılan bu ayırımın dayandırıldığı mantalite nedir? Kızların "eksik etek oldukları" kabulünden başka bir şey mi? Bu ifade istenildiği kadar mecaz olsun sonuçta vurgulanan bir "eksiklik" vardır ve işte kızlar hep bu telkinle yetişmektedirler. Kabullenseler de kabullenmeseler de onlar, kız ve erkek çocukları arasında belirgin bir ayırım yapan ailelerinin yanında, erkek çocuklardan farklıdırlar ve bu farklılık artı yönde değil "eksik" yöndedir.

Eksik oldukları telkiniyle büyüyen kızlar düşünebilme çağları geldiğinde kendilerinde olan "eksikliğin" mahiyetini sorgulamaya başlarlar. Fizyolojik yahut düşünme anlamında bir noksanlıkları olmadığını bunun sadece yetki azlığı ve verilen değerden kaynaklandığı gördüklerinde ise kendileriyle çelişkiye düşerler. Çünkü bunlara maruz kalmalarının yegane sebebi "kız" olmalarıdır. Ama bu tercihi kendileri yapmamışlardır ve insanlar ellerinde olmayan, kendi yapmadıkları tercihlerden dolayı sınıflanamaz, ayırımı tabi tutulamaz ve aşağılanamazlar.

Bu evrensel kuralı ataerkil bir topluma kabul ettirmenin ne denli zor olduğu ortadadır, hatta çoğu zaman kadınıla erkeğin bireysel haklar olarak eşit oldukları, bu eşitliğin yaratılıştan getirilen bir hak olduğu dile bile getirilemez. Tartışılmayan, üzerinde konuşulmayan her sorunun katmerlenerek artması gibi bu sorun da işte bundan dolayı yıllardan beri süregelmiştir.

Kızlara yapılan telkinler sadece "eksik etekli" olduklarıyla sınırlı değildir. "Saçlarının uzun, akıllarının kısa olması", "Sırtlarından sopanın, karınlarından sıpanın eksik edilmemesi" gerektiği vb. daha bir çok kadın aleyhine söylem vardır (Kadın karşıtı söylemler ve bunların İslam geleneği içindeki anlaşılabilirliğiyle ilgili olarak bkz. Tuksal, 2000b, ilgili bölümler.). Bunların da kız çocuğu üzerindeki olumsuz etkisinin olduğu yadsınamaz bir gerçektir.

Doğudaki genç bayanlar, yaşadıkları çevrenin fiziki yapısından kaynaklanan çalışma zorunluluğu içindedirler. Susuz köylerde suyun taşınarak getirilmesi, buna bağlı olarak suyla yapılacak işlerin biriktirilerek ve az su kullanılarak yapılma mecburiyeti, başka yörelerde makinalarla yapılan tarım ve hayvancılığa dair bir çok işin doğuda insan gücü, daha doğrusu kadın gücüyle yapılıyor olması, gibi. Batıya nazaran, bu çalışma daha uzun sürelidir ve daha yorucudur.

Doğudaki bir bayan, batıdakilerle kendisini kıyas ederek daha çok çalıştığını rahatlıkla görebilecektir. Televizyonlar ona bu konuda yardımcı olurlar ama yapılacak fazla bir şey yoktur. Buldukları ortam bunu gerektiriyordur ve bir anlamda isteseler de istemeseler de daha çok ve daha zor şartlarda çalışmak durumundadırlar. Bölgenin ekonomik şartları değişmedikçe bütün bunlar devam edip gidecektir. Bunu herkesin kabullenmesi gerekmektedir. Yukarıda anlatılan tutumun bu gerçeklerden kaynaklandığı da düşünülebilir.

4.2. Doğu İllerimizde İntiharla Sonuçlanabilecek Çevresel Sorunlar

4.2.a. Can Güvenliği Problemi ve Erkeğin Öne Çıkması

Yukarıda ana hatlarıyla ifade edilmeye çalışıldığı gibi gerek Batı toplumlarında gerekse Doğu toplumlarında kadın, erkeğin yüklendiği nisbeten daha önemli görevler sebebiyle ikinci planda kalmıştır ve belki gerçekten istediğinden belki de mecbur kaldığı için kadın bu ikinciliği kabullenmiş görünmüştür.

Özellikle savaşçı toplumlarda erkek, toprağının, karısının, çocuklarının can, mal ve ırz güvenliği için canını feda etmiştir. Bu ciddi fedakarlığı gören kadın erkeğine daha çok bağlanmış, her işini erkeğine yönelik olarak yapmış, hukuken mecbur olmadığı pek çok hizmeti de bundan dolayı rahatça kabullenmiştir. Bu haleti ruhiyenin devamı olarak da çoğu zaman erkek çocuğunun olmasını istemiştir.

Olaya ekeğin fedakarlığı ve kadının buna verdiği karşılık perspektifinden yaklaşılacak olursa, sonucun son derece doğal olduğu görülecektir. Kendisinin her türlü güvenliğini sağlayan ve bu uğurda gerektiğinde canını ortaya koymaktan çekinmeyen erkeğine karşı kadının yaptığı bu fedakarlık bir nimet-külfet dengesi olarak da görülebilir. Bu bakımdan meseleye değer-değersizlik bağlamında bakmak yanlış olur. Nihayetinde durum, bir görev paylaşımıdır ve buna göre de haklar taksim edilmiştir.

Günümüzde sıcak bir savaş ortamı bulunmamaktadır. Bu, erkeğin de haklarının bittiği anlamına gelmez. Zira savaş şartları olmasa bile özellikle doğu bölgelerimizde bazen çok şiddetli örnekleri görülebilen kan davaları ve aşiret kavgaları göz ardı edilemez. İşte bu unsur, erkeği hep ön planda tutmaktadır. Erkeklerin doğuda, kendi gözlükleriyle, kendilerinde bu kadar hakkın var olduğunu görmeleri ve bu hakları kullanma konusunda bazen ileriye gitmelerinin altında yatan olgu; güvenlik meselesindeki etkin rolleridir. Onlar bu etkin rollerde kaldıkları sürece durum hiç değişmeyecektir.

4.2.b. Ekonomik Özgürlük Sorunu

Kadının tek güvenlik konusu can güvenliği değildir. Bunun yanında bir de ekonomik güvenlik söz konusudur. Can güvenliğinin sağlandığı barış dönemlerinde kadının iktisadi güvenliği gündeme gelmiştir. Çalışan kadınların çoğaldığı günümüzde bu kesimin genelde ülkemizin batısında ikamet ediyor olması, doğudaki erkek hakimiyetinin iktisadi anlamda da devam ettiğinin delilidir.

Doğu'da düne kadar yaşanan terörün de olabildiğince çok katkısıyla işsizlik adeta yenilemez bir "makûs talih" olmuştur. Böylece doğu insanı, kadınıyla erkeğiyle büyük maddi sıkıntılar yaşayan fertler haline gelmiştir. Çalışma alanlarının son derece sınırlı olması ve terörün korkunç yüzü, yöre insanının kent merkezlerine toplanmalarına sebep olmuştur. Köylerindeyken hiç olmazsa yiyeceklerini topraktan ekip kaldırarak üreten bu insanlar, şehire geldiklerinde bu imkanı da bulamayınca ciddi sıkıntılar yaşamışlardır. Bu ciddi sıkıntılar bitmiş değildir. İş olmadığı için çalışamayan ve en doğal ihtiyaçlarını dahi karşılayamayan bir erkeğin, aile reisiyse eşine ve çocuklarına değilse anne baba ve kardeşlerine yaklaşımı; üzerine düşeni yapamayışından kaynaklanan bir eziklik ve mahcubiyet şeklinde tezahür edecektir.

Aile reisi olan babanın, eşinin ve çocuklarının ihtiyaçlarını karşılayamaz bir halde oluşunun getirileri nelerdir? İlk olarak o baba, evdeki ihtiyaçların gündeme gelmesini istemez. Çünkü alınacaklar sayılmaya başlandığında aczini hatırlamakta ve ailesi içinde işlevini yerine getiremeyen birisi konumuna düşmektedir. Zaten bu yönüyle kendiyse barışık olmayan baba bir de ihtiyaçlarını dile getiren aile bireyleriyle, eğer anlayış göstermezlerse kavgalı hale gelecek, İşsizliğin sürekli olduğu doğuda da bu kavgaların arkası kesilmeyecektir.

Ya annenin durumu? Yemek yapmayı bildiği halde malzeme olmamasından dolayı yapamayan, ihtiyaçları biriken evde bunlar karşılanmadığı için eli kolu bağlanan anne ne yapsın? Hele bir de eşi, kendi sorumluluğunu yerine getirmediği yani yemeklik malzemeyi temin etmediği için cevabını bilerek akşam olunca "neden yemek yapmadın" sorusunu sorunca o kadın ne yapsın?

Çocuklar ve özellikle de erkeklerden daha ince ruhlu ve içli kız çocuklar bütün bu detayları gözlemleyerek beyinlerine kim bilir nasıl aktarıyorlardır? Babasının ve annesinin çaresizliği bir taraftan onu etkilerken bir de kendisiyle aynı yaşları paylaşan ama batıda yaşadığı için durumu en azından kendisinden daha iyi diğer çocukların durumu onu etkilemektedir. Üstelik bu hayat hep böyle devam edip gitmektedir. Kısa bir kamp dönemi olsa, yahut da ne zaman biteceği bilinse, belki dayanılması bu denli tahribat

oluşturmayacaktır ama yaşanan her yeni gün, güneşin yeniden doğmasının dışında başka bir yenilik getirmiyorsa o baba, o anne, o çocuklar ne yapsınlar?

İhtiyaçları belki ikinci belki üçüncü kez tekrarladığından dolayı, bunları karşılama gücü olmayan erkek tarafından dövülen kadın veya çocuklar, bitme ihtimali kendilerince hiç olmayan bu çaresizlikten nasıl kurtulacaklardır?

Ya kamyon kasalarında günler süren yolculuklarla batıya gelip üç-beş ay da olsa normal yevmiyenin yarısına, üçte birine çalışacaklar ve bu kazandıklarıyla sene boyu geçinecekler ya da buldukları yerde kalıp çaresizliği bütün hücreleriyle yaşayacaklar.

Evlenme çağına gelmiş kızlar ve erkekler yine parasızlıktan dolayı evlenemeyeceklerdir. Kız babası, elindeki yegane fırsatı değerlendirmek isteyecek ve başlık parasını yüksek tutacak, onlarla aynı şartlarda yaşayan delikanlı da parayı ödeyemeyecek, yani sevenler birbirine kavuşamayacaktır. Dolayısıyla belirlenen başlık parasını veren kim olursa olsun, kızın fikri sorulmadan, böyle bir birlikteliğe rıza gösterip göstermediğine bakılmadan onunla evlenme hakkını kazanacaktır. Bu duruma karşı gelen kız da söyleme cesaretini bulsa bile fikirlerine değer verilmediğinden dolayı intiharı deneyebecektir.

Maddi durumun iyi olduğu yörelerde ise, yukarıda değinilmeye çalışılan parasızlık kaynaklı bu sorunlar belki yaşanmayacaktır da başkaları bu sefer gündeme gelecektir. Öyle veya böyle doğulu kadın, her zaman kendinin can, mal, namus güvenliğini sağlayan erkeğe aynı zamanda iktisadi olarak da bağlı durumdadır, dolayısıyla erkek onun bir de iktisadi güvenliğini sağlar. Bu da ister istemez kadınlarda medyunluk/borçluluk hissini yoğun olarak yaşanmasına yol açmakta, bunun sonucu olarak da erkeğin, normal şartlarda onaylanması mümkün olmayan pek çok davranışı, kadının onayından geçmektedir.

Bir başka ifadeyle kadın, erkeğin yüklendiği bu önemli görevlerden sonra kendisine karşı yaptıklarını, sınırları çok geniş bir hoşgörülle karşılamakta "koca döver de sever de" demektedir. Bu teslimiyet erkeğin otoritesini sağlamlaştırmasının yanında yetkilerinin daha da arttırmasına yol açmaktadır. Böylece kadın sorunları, çözümlenmesi bir tarafa, kadının da taraf olmaktan bu şekilde vazgeçmesiyle hem savunucusuz kalmakta hem de gündemden düşmektedir. Gündemden düşmesi, rahatsızlık duymayanlar açısından önemsiz gibi görünürken, adaletsizliğin sürekliliğini dert edinen başkalarının dengelerinin bozulmasına ve tekdüzelikten kurtulamamalarına sebep teşkil etmektedir. Tekdüzeliğin aşılması da intiharı gündeme getirmektedir.

4.2.c. Eğitimsizlik

Yoksulluk gibi "cahillik" de başlı başına intiharı doğuran bir sebep değildir. Öyle olsaydı intihar edenlerin hep cahil kişiler olması gerekirdi. Halbuki tahsil oranlarının, doğuya göre yüksek olduğu batı illerinde ve özellikle İstanbul'da da intiharlar olmaktadır. İntihar, son derece kompleks bir olay olduğu kadar çok ciddi ve çok etkili bir sonuçtur. Bu sonucun bir tek sebebinin olması beklenemez. İnsanın çok yönlü bir varlık olması da bu söyleneni destekler. Dolayısıyla "kız çocukların cahil bırakılması", onların ileride intihara kalkışmalarının ya da bunu gerçekleştirmelerinin yegane etkeni olduğu, doğal olarak düşünülemez ancak zirveyi oluşturan sonuçtan aşağıya, yani sebeplere doğru bakıldığında "cahilliğin" de bunlar arasında olabileceği ihtimali üzerine konuşmakta bir sakınca olmasa gerektir.

Doğu insanımızın eğitim probleminin çözülmesi için yapılan girişimler, değişik etkenlerin devreye girmesinden dolayı, bugüne kadar tam anlamıyla başarılı olamamıştır. Bu başarısızlık, okur yazar oranının düşük olması ve tahsil süresinin bir türlü uzatılmaması gibi kalıtsal hale gelen sonuçların sebebini teşkil etmektedir.

Okula devam edip bitirmek, kız çocuklara hep ekonomik bağımsızlıklarını kazanacakları telkiniyle cazip gösterilmeye çalışılmıştır (Toplumun ilerlemesinde okulun rolü ile ilgili olarak bkz. Ayhan, 1986, 149-170). Bu düşünceyle kızlar okula devam ederler. Bitirince bir yerde iş bulacak, çalışacak ve kocasının ekmeğine muhtaç olmayacaktır. Kocasının ekmeğine muhtaç olmamak da onun daha çok hak iddia edebilmesini meşrulaştıracak ve kendisine yapılması muhtemel haksızlıklara karşı koyması kolaylaşacaktır.

Karı ve kocanın birlikte yaşamalarının zora girdiği, mutluluğun bittiği ortamlarda, çalışmayan kadının buna biraz daha katlanması öğütlenir. Bu tavsiye edilirken, baba evinin, içinde bulunduğu ortamdan daha iyi olmayacağı, orada da sorunların bitmeyeceği tahmin edilir. Kendi aralarında birbirlerini bu şekilde rahatlatmaya çalışan kadınlar, içine düştükleri sıkıntılı durumu, okumayıp meslek sahibi olamamalarına, yani iktisadi bağımsızlıklarını kazanamamalarına bağlarlar.

Babalar da bazen kızlarını; "okuyup da ne yapacak, ev mi geçindirecek?" gerekçesiyle okutmak istemezler. Bazı ailelerde anne ve baba, kız çocuğun okuyup okumaması yüzünden tartışır. Baba, yukarıdaki gerekçeyi gündeme getirirken, hayatı yaşayarak öğrenen ve cahil kalmış anne anne; "okumayıp da ben gibi mi olsun" der. Şartlar elverişli olur ve baba da ikna edilebilirse kız, şanslıdır artık. Çünkü o, okuyacak, şansı açık olursa bir meslek sahibi olabilecek ve muhtemelen annesinin çektiklerini çekmeyecektir.

Bütün bu engelleri aşan doğulu kızların bir de okul ve öğretmen sorunları vardır (Çocukların yetişme dönemlerinde çektikleri sıkıntılar ve bunların dini boyutları ile ilgili olarak geniş bilgi için bkz. Selçuk, 1991, 24 vd.). Okumaları yönünde karar çıktıktan sonra fiziki şartların uygunsuzluğundan dolayı okuyamayanların oranı pek çoktur. Dil öğrenmemesi, kültüre alışmaması için bilinçli olarak okula gönderilmeyenler de sonuç olarak cahil kalmaktadırlar. Bu eğitimsizlik ve cahilliğin sonuçlarını tahmin etmek hiç de zor değildir (Eğitimin metodları ve gayesi ile ilgili olarak bkz. Bayraklı, 1997, 190 vd.). En önemli sonuç, o güne kadar devam eden düzenin değişmemesidir. Yeni anne adayının annesi gibi olacağı kaçınılmazsa, onun yetiştireceği erkek çocuk da babası gibi olacak ve sistem aynen sürüp gidecektir. O halde bir kuşağın mümkün olan en iyi şekilde eğitilmesi, mümkün olan en iyi şekilde yetiştirilmesi ve süregiden tekdüzeliğe bir yerde son verilmesi gerekmektedir.

4.2.d. Denetimsiz Medyanın Etkisi

Buraya kadar sayılanlar ve doğu toplumuyla ilgili ortaya konulmaya çalışılan profiller dün, önceki gün ortaya çıkmış değildir. Yıllardan beri aşağı yukarı aynı şartlar devam etmektedir ama intihar olayı bugünlerde gündeme gelmektedir. Dikkat çeken yön burasıdır. Bunun sebepleri nelerdir öyleyse? Aynı zorlukları, belki daha da fazlalarını yaşayan önceki kuşaklar niçin intihar yolunu seçmemişlerdir? Bunun sebebi intiharın özendirilmesi olabilir mi?

Özel kanalların intihar teşebbüslerini ilk haber yapma yarışları, intihara kalkışanları canlı yayınlara konuk edip, olayı enine boyuna konuşup reyting toplama hırsları, gündeme gelmek isteyen ya da intiharı gerçekten düşünen gençlere teşvik olmuyor mu? Bir anda bütün TÜrkiye'nin karşısına çıkıp meşhur olmak, o güne kadar silik ve itilmiş bir hayat yaşayan doğulu kız için cazip değil midir? Ailesinin o güne kadar üstünde durmadığı, görmezlikten geldiği sorunları ve sorunlarından çok kendi kişiliği böyle bir denemenin ardından uzun bir süre gündemde kalabilecek olan genç, benzeri bir iki sıradışı davranışı daha yaptığında şöhreti de yakalama şansına da sahip olacağını düşünmekte haksız mıdır?

Bilinçsiz ve şarlatanca habercilik yaptığını zannedenlerin haberi verirken ve olayın kahramanıla konuşurkenki tavırları, hem intiharı düşünenler hem de gündeme gelmek isteyenler için son derece özendirici olabilmektedir. Bunun yanında bir de değişik isimlerle

yapılan magazin programlarında batıdaki, İstanbul'daki ambalajı güzel gece hayatları, para kazanma yolları o kadar çok tekrarla ve o denli etkileyici görüntülerle ekranlara getirilmektedir ki doğulu gençler kendi yaşadıkları hayatla gördükleri bu yaldızlı yaşamı kıyas edip içinde buldukları duruma isyan etmektedirler. Benzeri bir refah seviyesini yakalama yahut böyle bir ortamın içinde olamayacak olmanın verdiği çaresizliği, yaşamlarını sona erdirmekle noktalamayı düşünmeleri kendileri açısından haklı sayılabilir. Önceki yıllarda aynı şartları yaşayan gençlerin intihara kalkışmamalarını sebebi, batıdaki yaşantıyı ayrıntılı olarak bilmemeleri, görmemeleri olamaz mı?

Televizyon programı yapımcılarının, ekranın karşısında her türlü insanın bulunabileceğini ihtimalini sürekli hatırlarında bulundurarak, böyle kötü neticeleri doğurabilecek görüntü ve haberler konusunda daha seçici olmaları, dahası onlar bunu başaramıyorsa her kanalın bünyesinde oluşturulabilecek bir uzman kurulca, yayınlanmadan önce bütün programların süzgeçten geçirilmesi iyi olmaz mı?

Son dört ayın verileri olarak aşağıya alınan rakamlar, konuyla ilgilenen bizleri bütün bunları düşünmeye sevk etmektedir (Bu rakamlar için bkz. Taşgetiren, 2000,10).

İL	İNTİHAR A TEŞEBB ÜS EDEN KİŞİ	ÖLÜMLE SONUÇLAN AN VAKA	KADIN	ERKEK
DİYARBAK IR	134	26	17	9
BATMAN	76	26	22	4
MUŞ	40	28	28 (Kız)	-
Toplam	250	80	67	13

Tabloda görülen önemli bir detay 250 teşebbüsün 80 tanesinin intiharlar sonuçlanmış olmasıdır. 170 kişi acaba gerçekten intihar etmek istemiş midir yoksa amaçları gündeme gelmek, ilgiyi üstlerine çekmek midir? Bu sorunun cevabı psikologlar tarafından bulunduğu medyanın özendirici katkısının miktarı da açığa çıkmış olacaktır.

4.2.e. Doğudaki Genç Bayanların İçinde Buldukları Ruh Hali ve Bunun Sonuçları

Doğduklarında, dünyaya gelmelerinden dolayı pek de sevinilmeyen talihsiz kızlar, kendileri yapılanın yanlış olduğunu görüp anlayınca ve bir de işleyen sistemi değiştiremeyince hiç kuşkusuz psikolojik anlamda rahatsız olacaklardır. Akli ermeye başladığında babası tarafından , çocuklarının sayısı söylenirken kendisi ve kız kardeşleri dışarıda tutulan kızlar hiç kuşkusuz bu dışlanmışlığı bütün hissiyatlarıyla yaşarken "normal" olamazlar (Psikolojik bozukluklar ve normal dışı davranışların sebepleri, belirtileri ve çözüm yolları ile ilgili olarak bkz. Geçtan, 1993, 119 vd.). İleriki günlerde, "yük", "fazlalık" oldukları, her yaptıkları yanlışın ardından dile getirilen bu nazik yürekli bireyler, kendilerine bir türlü dengeli bir hayat kuramazlar. Dengeyi bozan unsur olarak kendilerini de görseler, başkalarını da görseler, dengesizliği değiştiremedikleri sürece hayatları monotondur. BİR diğer değişle tekdüzedir.

Kur'an her konuda dengeli olmayı önerir (Kur'an'da dengeyi ifade eden terimlerle denge karşıtı terimlerin geniş bir açıklaması için bkz. Düzenli, 2000, 39-88). Hadid suresi 22-23. ayetlerde, gerek üzerinde yaşadığımız arzdan, gerekse kendimizden kaynaklanan musibetlerin

hepsinin, zamanı gelip de gerçekleşmeden önce mutlaka bir kitapta yazılı olduğu haber verilir ve bunun Allah açısından son derece kolay olduğu vurgulanır. Önceden yazılmanın gerekçesi olarak da; bizim elimizden kaçana üzülmememiz ve Allah'ın bize verdikleriyle de sevinip şımarmamamız gerektiği zikredilir.

Aşırı şekilde üzülmemek ve bunun karşıtı olarak şımaracak derecede sevinmemenin tek kelimelik karşılığı " dengeli olmak " değil midir? İşte bu denge kurulamadığı zaman, sonucu intihara kadar varan rahatsızlıklar gündeme gelmektedir (Düzenli, 2000, 135-150). Batman'da, Diyarbakır'da yaşayıp da intihara teşebbüs eden yahut bunu gerçekleştiren kızların bu anlamda bir dengesizliklerinin olduğu apaçıktır (Ruhî yapıda dengenin önemi, bunu sağlayan unsurlar hk. geniş açıklama için bkz. Düzenli, 2000, 122-130).

Yaşanan hayatta karşılaştıkları ve yukarıda bahsedilmeye çalışılan adaletsizlikler, kendilerini buna sürüklemiştir ve alternatif olabilecek seçeneklerin ya yokluğundan ya da gündeme gelememesinden dolayı bu yolu seçmişlerdir. O halde onlara bir çıkış yolu bırakmak, sıkıntılarını görmeye çalışmak ve bunların giderilmesi için mesai harcamak gerekmektedir.

5. MİKRO ALANDA NELER YAPILABİLİR?

Bu başlık altında makro alanda yapılabilecekleri saymak yerine intiharı düşünen, buna karar vermiş, denemiş de kurtulmuş olan bireylere yönelik yapılabilecekleri tartışmak daha doğru görünüyor. Zira bölgenin ekonomik açıdan kalkındırılması, eğitim sorununun halledilmesi vs. konu açıldığında bütün yetkili ağızlar tarafından ortak olarak dile getirilmektedir. Bunları burada tekrar etmenin, sonuç alma açısından bir yararı olmadığı açıktır. Bu yüzden, şimdi, özellikle o bölgede görev yapan din görevlilerinin ve sözkonusu kişilerle diyalog imkanı bulabilecek başkalarının, kişisel olarak yapılabilecekleri üzerinde konuşmak daha yararlı olacak.

İlk olarak durum tesbiti yapılmalıdır. Doğu illerimizdeki aile düzeni, ataerkil anlayışın hakimiyeti ve bunun sonuçları, halen yaşatılan töreler ve uygulamalar ile bunların yanlış taraflarının dile getirilmelidir. Böylece intihar etmeyi düşünenlerin, kendilerini buna sürükleyen etkenlerin devam ettiği sürece, düşündüklerinin haklılığı paylaşılmalıdır. Düşüncelerinde haklılıklarının, sonuç olarak tercih ettikleri davranışı meşrulaştırmadığı da hemen ardından dile getirilmelidir. Bu, kızların rahatlamalarına, "yaşadıklarım ve düşündüklerim biliniyormuş sorunun tamamına yakını benim dışımdaki sebeplermiş, ama her ne olursa olsun böyle bir son seçmemeliyim" şeklinde akıl yürütmelerine kapı açacaktır ("*Zira sorunlarına çözüm bulamayan birey, yalnızca girişimlerinde başarısızlığa uğramakla kalmaz, aynı zamanda daha derin bir düş kırıklığının ve çatışmanın içine düşer*" değerlendirmesi için bkz. Başaran, 1992, 202). Durum tesbiti yapılmadan, yaşanan hayatın yanlışlıkları, aksaklıkları ortaya konmadan intiharı düşünenleri potansiyel suçlu görerek bunun günah, haram olduğunu söylemenin yarardan çok zarar getireceği ve bu aşamaya gelmiş bir bireyi geri döndürmeyeceği bilinmelidir.

"Demek ki benim gibi de düşünenler varmış, bunları düşünmekte haksız değilmişim, yalnız değilim"e ulaşıktan sonra ancak bir birey geldiği noktadan geriye dönmesi için iknaya açık hale gelebilir. Bu kanaate ulaşabilmesi için intihar arefesindeki kızın konuşmasını beklemek yerine onun duygularına tercüman olabilecek böyle içerikli bir konuşmanın bir uzman tarafından yapılması gerekir. Konuşan uzmanın karşısındakilerle iyi bir empati kurabilmesi, onların duygularını hissedebildiğini göstermesi de konuşanın işini bir hayli kolaylaştıracak önemli bir ayrıntıdır (Empati konusunda ayrıntılı bilgi ve örneklemeler için bkz. Dökmen, 1999, 135-168).

İntihara kalkışma aşamasındaki bireylerle bu diyalogu kurmak belki birden çok konuşmayla başarılabilir. Kaçınıcı keredede olursa olsun, büyük bir sabır ve inanmışlık içinde ve ısrarla onların duygularını paylaşmaya çalışmak, yapılması gereken liste başı bir iştir. (Bütün bunları söylerken diyalogun temelindeki "dil" probleminin taraflar arasında olmadığını varsayıyoruz.)

Herkese yönelik bu konuşmalardan sonra özel olarak tek tek bireylerin sorunlarının detayları öğrenilebilir. Bu da, daha sonraki yapılacakların sırası ve hacmi açısından gereklidir.

İkinci olarak yapılan yanlışların doğruları ortaya konmalıdır. Örnek olarak intiharı düşünen bir kızın gözüyle İtilmişliğin kaçınılmaz olmadığı, bunun alternatiflerinin olabileceği değişik örnekler yardımıyla anlatılmalıdır. Bunlar yapılırken örnekler Kur'an'dan, geçmiş toplumların başına gelenlerden ve günümüzden verilebilir. İslamiyet'in, bireyler ve toplumlar için problem kaynağı haline gelmiş yanlış uygulamalara önerdiği çözümler dile getirilebilir (Ergenlik dönemi ve sonrasında dinin önemi ve bu dönemlerde yaşananlar hk. bkz. Peker, 1993, 105-109; Hökelekli, 1993, 270-283.).

İslamiyet'in ikinci aşamada devreye sokulması, muhataplara, yapılanların karşılıksız kalmayacağı müjdesinin aktarılması için olduğu kadar, önceki dönemlerde "niye ben kız olarak yaratıldım" sorularıyla yıpranan zihnin bir köşesinde muhtemelen hâlâ duran "adaletsiz Allah" anlayışının ortadan kaldırılmasına yardımcı olmak içindir. Zira yaşananların ve kendisine reva görülenlerin büyük ölçüde cinsiyetinin "kız" olmasından kaynaklandığını muhatabımız çok önceden tesbit etmiştir ve kendisini "dişi" yarattığı için Allah'la belki barışık değildir yahut daha ılımlı bir yaklaşımla söylenecek olursa O'nunla olan diyalogu iyi seviyede değildir. Böylelikle Allah'ın kendisine haksızlık yapmadığını anlayacak, hatta kendisine bizzat Yaraticısı tarafından verilen bir sürü hakkın ve yetkinin kimler tarafından ve hangi gerekçelerle gaspedildiğini öğrenme imkanı bulacaktır (Şahsiyetin gelişmesinde ibadetin rolü ile ilgili olarak bkz. Şentürk, trz, 37-40). Buralara kadar gelebildiyse, artık o, "intiharı düşünen aday" olmaktan çıkmıştır. İşin en zor etabı böylece aşılmıştır. Geriye, mevcut sisteme daha az yara alarak nasıl adapte olunabileceğinin çarelerini düşünmek kalmıştır.

Üçüncü olarak yapılması gereken de artık sınırları çizilen, gerçekleri ortaya çıkarılan hayata uyum sağlama konusunda dikkat edilecek unsurların belirlenmesidir. Artık, toplumu tek başına değiştirmenin mümkün olmadığı iyice bilinmektedir. Kendini tanımama ve mevcut şartlara uyumsuzluk zaten onu intiharın eşiğine getirmiştir. "Madem değiştiremiyorum, acı üreten unsurlar işlerliğini sürdürüyor o halde ben devreden çıkayım da acılarım bitsin"i gündeme getiren hep bu düşünce değil midir? Düzenin bir gün değişeceği ümidiyle yeniden yaşama bağlanmaktan başka yol olmadığı, bu değişim için üzerine düşen vazifeleri bulunduğunu ve bunları yapabilmek için de yaşaması gerektiğini kabule başlayan kız, evlendiğinde, eşinin yanında daha çok söz sahibi olduğunda yapabileceklerini planlamaya çağrılmalıdır.

6. SONUÇ

Psikologların, toplum bilimcilerin, değerli ilahiyat camiası mensuplarının ve idari görevdeki diğer yetkili ağzların bunların dışında konuyla ilgili söyleyecekleri, önerecekleri elbette olacaktır, olmalıdır. Önemli olan intihara sürüklenen genç insanların neden bu tercihi yaptıkları sorusuna doğru cevap bulabilmek ve bu etkenleri mümkün olduğunca azaltmanın çaresini aramaktır. Bu çabada hemen herkesin katkısı olabileceği düşüncesinden hareketle bütün bunlar söylenmiştir.

Yöre insanının ve özellikle de intiharı düşünenlerin, yukarıda yazılanları okuyabileceği ihtimalinin sıfıra yakın olduğu bir gerçektir. Ancak söz konusu illerde görev yapan özellikle

değerli din adamlarının ve bayan din görevlilerinin intihar sorununu çözmede yapıcı katkılarının olacağı muhakkaktır ve dolayısıyla bu yazılanlar büyük ölçüde kendilerine yöneliktir. Onların, hedef kitleyle karşılaşma, birebir iletişim kurma ve direkt olarak sorunu çözmedeki kişisel katkılarının kaydedilmiş ve bundan sonra kaydedilecek başarılarının son derece kutsal olduğu herkes tarafından bilinmelidir. Bu hedefe yönelik çabaların en azı bile son derece kıymetlidir. Çünkü biz, bir tek insanın hayatının bütün insanların hayatı kadar önemli olduğunu biliyoruz (Haksız yere adam öldürmenin bütün insanları öldürmekle eşdeğer olduğu hk. ayet için bkz. 5/ 32). Eğer bütün bir alemle eşdeğer o bir tek can kurtarılabilirse bu, hepimiz için mutluluk vesilesi olacaktır.

KAYNAKLAR

- Aclûnî, M. (h.1352). *Keşfu'l-Hafâ ve Muzili'l-İlbâs Amme's-Tehere Âmine'l-Ehâdîsi alâ Elsineti'n-Nâs*, Beyrut: yayınevi yok.
- Arsel, İ. (1987). *Şeriat ve Kadın*, İstanbul: yayınevi yok.
- Ayhan, H. (1986). *Eğitime Giriş*, İstanbul: Damla Yayınları.
- Badinter, E. (1992). *Biri Ötekidir*, İstanbul: Afa (Kadın) Yayınları.
- Başar, A. (trz). *Kadın Nedir?*, İstanbul: Zafer Yayınları.
- Başaran, İ.E. (1992). *Eğitim Psikolojisi*, Ankara: Gül Yayınları.
- Bayraklı, B. (1997). *İslam'da Eğitim*, İstanbul: İFAV Yayınları.
- Deylemî, Ş. (1997). *Firdevsu'l-Ahbâr*, Beyrut: yayınevi yok.
- Dökmen, Ü. (1999). *İletişim Çatışmaları ve Empati*, İstanbul: Sistem Yayınları.
- Düzenli, Y. (2000). *Kur'an Işığında Evrensel Dengeler ve İnsan*, İstanbul: İFAV Yayınları.
- Etöz, A. (1996). *İslam'da Kadının Önemi ve Yeri*, (İslam'da Aile ve Çocuk Terbiyesi Sempozyumu'na sunulan Bildiri), 2, 332-337, İstanbul: Ensar Neşriyat.
- Geçtan, E. (1993). *Psikodinamik Psikiyatri ve Normaldışı Davranışlar*, İstanbul: Remzi Kitabevi.
- Günaltay, Ş. (1997). *İslam Öncesi Araplar ve Dinleri*, Ankara: Ankara Okulu Yayınları.
- Hökelekli, H. (1993). *Din Psikolojisi*, Ankara: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları.
- Karaman, H. (1994). *İslam'da Kadın ve Aile*, İstanbul: Ensar Neşriyat.
- Kuzâî, M. (1987). *Musnedu's-Şihâb*, Beyrut: yayınevi yok.
- Özbudun, S. (1995). *8 Mart'tan 8 Mart'a mı?*, İstanbul: Diyalektik Yayınları.
- Peker, H. (1993). *Din Psikolojisi*, Samsun: yayınevi yok.
- Pur, N. (1996). *İslam'da Aile ve Çocuk Terbiyesi Sempozyumu* (Bildiriler) 1-2, İstanbul: Ensar Yayınları.
- Sağ, V. (2001). *Tarihsel Süreç İçerisinde Türk Kadını ve Atatürk*, C.Ü. İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi, cilt:2, Sayı:1, Sivas.
- Savaş, R.(1992). *Hız Muhammed Devrinde Kadın*, İstanbul: Ravza Yayınları.
- Sayı, A. (1994). *Kur'an Etrafında Makaleler*, İzmir: AABAM Yayınları.
- Selçuk, M. (1991). *Çocuğun Eğitiminde Dinî Motifler*, Ankara: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları.
- Şenlikoğlu, E.Ö. (1988). *İslam'da Erkek*, İstanbul: Mektup Yayınları.
- Şentürk, H. (trz). *Psikoloji Açısından Hz. Peygamber'in İbadet Hayatı*, İstanbul: yayınevi yok.
- Taşgetiren, A. (3 Ekim 2000) *İntihar Ortamı*, Yenişafak Gazetesi.
- Tuksal, H.Ş. (1998a). *İlhan Arsel, Şeriat ve Kadın*, İslamiyat, c.1, sayı:4, Ekim-Aralık, 227-238.
- (1998b). *Feminist Söylemde İktidar-Kutsallık İlişkisi ve Dişil Kutsallık Ögesi*, İslâmiyât, c.1, sayı:2, Nisan-Haziran, 75-84.
- (2000a). *Başörtüsü Hikayeleri*, İslâmiyât, c.3, sayı: 2, Nisan-Haziran, 131-144.
- (2000b). *Kadın Karşısı Söylemin İslam Geleneğindeki İzdüşümleri*, Ankara: Kitâbiyât Yayınları.
- Yazır, M.H. (trz). *Hak Dini Kur'an Dili*, İstanbul: Eser Neşriyat.